

Kestävä hyvinvointi edellyttää kokonaisvaltaisia sosiaali- ja terveystalvveluja

SITRA

Suomi on isojen uudistusten edessä. Käsillä olevat haasteet jättävät julkisessa keskustelussa helposti varjoon sen, mihin suuntaan yhteiskuntaamme tulisi kehittää. Tulevaisuusorganisaationa Sitra on halunnut hahmotella Suomelle uutta, myönteistä päämäärää, jota kohti pyrkiä.

Kestävä hyvinvointi on hyvän elämän tavoittelua maapallon kantokyvyn rajoissa. Se tarkoittaa, että:

Hyvinvointiin tartutaan kokonaisvaltaisesti

Maapallon kantokykyyn sopeudutaan

Kestävän hyvinvoinnin yhteiskunta rakentuu näille periaatteille::

Yksilöille ja yhteisöille vaikutusmahdollisuuksia

Talous uudistavaksi ja yhteisölliseksi

Osaamista monimutkaiseen maailmaan

Hallinto osallistavaksi ja uudistumiskykyiseksi

Lisäksi yhteiskunnalta edellytetään resilienssiä, eli kykyä hyödyntää yllättäviä muutoksia uuden oppimisen ja vahvistumisen välineinä.

Miltä näyttävät tulevaisuuden sosiaali- ja terveystalvvelut, jos kaikkia näitä periaatteita toteutetaan samanaikaisesti?

Hyvinvointia kokonaisvaltaisesti ja ennakkoiden

Sosiaali- ja terveystalvveluiden tarjoaminen on muodostunut hyvinvointivaltioiden keskeiseksi keinoksi huolehtia ihmisten hyvinvoinnista. Niillä on pyritty etenkin aineellisen hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden vajeiden täyttämiseen sekä poistamaan jo syntyneitä sosiaalisia ongelmia. Suurten ikäluokkien ikääntymisen myötä kasvavat palvelutarpeet sekä hyvinvointipalvelujen heikko tuottavuus uhkaavat tehdä nykyisen kaltaiset reaktiiviset ja tuotantokeskeiset palvelujärjestelmät hyvin kalliiksi.

Jos tavoitteena on elää terveempänä ja onnellisempänä pidempään, tarvitsemme käännettä ongelmien ratkaisemisesta niiden ennaltaehkäisyyn ja hyvinvoinnin tuottamiseen. Hyvinvointipalveluja ei tule nähdä vain hyvinvointivaltion väistämättömänä kuluna, vaan yhteiskunnan pitkäjänteisenä investointina. Tätä näkökulmasta erityisen tärkeää on panostaa lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Käsityksemme hyvinvoinnin lähteistä ja tarpeista on murroksessa. Ihmisten terveys on suurimmalta osin perimän ja elintapojen yhteisvaikutusta, ei terveystalvveluiden. Ihmisten henkiseen hyvinvointiin ja ihmissuhteisiin liittyvien tarpeiden suhteellinen merkitys on kasvanut elämän monimutkaistuesssa ja lähiyhteisöjen heikentyessä. Esimerkiksi osallisuuden ja elämänhallinnan tarpeet korostuvat. Myös luontoympäristön ja luonnontuotteiden terveys- ja hyvinvointivaikutukset kiinnostavat yhä enemmän.

Sosiaali- ja terveystalvvelut tulee nähdä entistä laajemmin hyvinvointipalveluina, jotka ottavat huomioon niin perimän kuin elämäntavat, fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin sekä ihmisen suhteen ympäristöönsä. Tältä pohjalta rakentuvat palvelut tulevat näyttämään hyvin erilaisilta verrattuna nykyhetkeen. Kyse ei ole vain palvelujärjestelmän uudistamisesta, vaan muutos edellyttää nykyistä rakentavampaa dialogia uusista ja vaihtoehtoistakin tavoista edistää terveyttä ja hyvinvointia. Tarvitsemme myös perusteellista keskustelua siitä, millaista sosiaalista arvoa hyvinvointijärjestelmämme pitäisi tuottaa.

Palvelut tukemaan omaehtoista ja yhteisöllistä toimintaa

Kehittyvien tietojärjestelmien ja terveysteknologian, kuten älypuhelinsovellusten ja genomikaritoitusten arkipäiväistymisen myötä yhä suurempi osa terveystiedosta tulee kaikkein saataville. Rutiininomainen voidaan ja

myös halutaan hoitaa itse. Asiakkaista tulee toimijoita, joiden hyvinvointitarpeet haastavat totutut asiantuntijuusroolit. Esimerkiksi tulevaisuuden lääkäri toimii yhä useammin konsulttina, joka auttaa ihmisiä henkilökohtaisten terveysjärjestelmien rakentamisessa ja kehittämisessä.

Tulevaisuuden sosiaalipalveluissa pyritään niin ikään lisäämään yksilön omatoimista kykyä huolehtia hyvinvoinnistaan, mutta palveluissa korostuu elämänhallinnan haasteiden voittamista tukevien yhteisöjen rakentaminen. Samalla läheis- ja vertaisverkostojen rooli korostuu. Hyvinvointipalveluja on kehitettävä myös siitä näkökulmasta, millaista lisäarvoa ne tuottavat ja kannustavatko ne omaehtoiseen toimintaan vai passivoivatko ne entisestään.

Tämä teknologian, asiakkuuden ja yhteisöllisyyden murros vie kohti monipuolisempaa ratkaisumallien ja palveluiden verkostoa. Ihmiset rakentavat omia hyvinvointisysteemiään, joihin kuuluu laaja kirjo aktiviteetteja, resursseja, toimijoita sekä palveluita. Nämä henkilökohtaiset hyvinvointisysteemit auttavat ihmisiä edistämään omaa ja läheistensä hyvinvointia kokonaisuutena sekä toimimaan entistä tasavertaisemmin alan ammattilaisten kanssa. Ammattilaisilta tämä edellyttää entistä parempaa kykyä huomioida ja kohdata erilaiset asiakkuudet. Muuttuvien palvelutarpeiden ympärille rakentuu myös uusia liiketoimintaekosysteemejä.

Henkilökohtaiset hyvinvointisysteemit joustavat erilaisiin tarpeisiin, mikä lisää ihmisten kykyä sopeutua muuttuviin elämäntilanteisiin. Samalla moniulotteisen tiedon hallinta, elämänhallintataitojen ja ympäristölukutaidon merkitys hyvinvoinnin mahdollistajana kasvaa. Tämä asettaa haasteita koulutusjärjestelmälle, sähköiselle tunnistautumiselle ja tietosuojalle sekä tietojärjestelmien ja hyvinvointisovellusten helppokäyttöisyydelle. Lähiverkostojen ja tietotekniikan hyödyntäminen vähentävät asiakkaan tarvetta liikkua palvelujen perässä, mikä lisää sekä hyvinvointia että resurssitehokkuutta.

Osoptimoinnista yksilöllisiin ratkaisuihin ja uudistaviin rakenteisiin

Sosiaali- ja terveystalvveluja on pitkään kehitetty omina kokonaisuuksinaan. Myös toimeentulon ja työelämän järjestelmät ovat siiloutuneet: Yksilö on pääsääntöisesti joko töissä tai sosiaaliturvan parissa ja työelämässä mukana oleminen vaikuttaa terveystalvvelujen saatavuuteen. Sosiaali- ja terveysjärjestelmää leimaa osoptimointi, kun kukin rahoittaja pyrkii optimoimaan toimintaa omasta näkökulmasta, eikä

kenelläkään ole kokonaisvastuuta rahoituksesta, palvelun laadusta ja tuloksista.

Asiakas on perinteisesti nähty hyvinvointipalvelujen kohteena, jonka on tyytyminen siihen tietoon ja palveluun mitä saa. Tasa-arvoisuuteen palvelujen saatavuudessa on pyritty tuottamalla massaräätälöityjä ratkaisuja selkein demografisin perustein rajatuille ryhmille. Ikärakenteeltaan nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa kronologinen ikä kertoo kuitenkin yhä huonommin yksilön toimintakyvystä ja palvelujen tarpeesta. Myös lapset ja nuoret sekä monet erityisryhmät ovat palvelutarpeiltaan yhä heterogeenisempia.

Tulevaisuuden hyvinvointipalvelut on toteutettava asiakaslähtöisemmin, yksilöllisemmin ja kansalaisten valinnanmahdollisuuksia lisäten. Palvelujen räätälöinti ennaltaehkäisee ongelmia ja kohdentaa palvelut tarkoituksenmukaisesti, jolloin siitä saatava pitkän jätteen hyöty ylittää sen kustannukset. Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on erityisen tärkeää silloin, kun yksilö kärsii elämänhallinnan ongelmista. Yksi tapa lisätä palvelujen sekä yksilöllisyyttä että tasavertaisuutta on kiinnittää rahoitus palveluntuottajan sijaan asiakkaaseen. Tämä lisää palveluntuottajien kiinnostusta asiakkaan tarpeita kohtaan ja kansalaisten valinnanmahdollisuutta palvelujen käyttäjänä. Toinen tapa on tehdä yksilöstä omaa terveyttään ja hyvinvointiaan koskevan tiedon omistaja.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kustannukset keskittyvät varsin pienelle osalle väestöä, joista valtaosa on kummankin sektorin asiakkaita. Palvelujen tuottamisen kustannustehokkuus ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen edellyttävät uudistusta, joka integroi sosiaali- ja terveystalvveluja, mutta ei rajaudu niihin. Erilaisten palvelutarpeiden huomioimista tarvitaan erityisesti asiakasta lähellä olevissa arjen käytännöissä. Sen mahdollistaminen voi kuitenkin edellyttää moniammatillista yhteiskehittelyä, hallinnollisia ja tietorekistereiden rajoja ylittävää yhteistyötä sekä järjestelmätason uudistuksia.

Hyvinvointipalvelujen järjestämisessä on lisäksi päästävä irti tuotanto- ja järjestelmäkeskeisestä kehittämisestä ja siirryttävä kohti kokeilevaa palvelujen kehittämistä, johon myös pienillä toimijoilla ja start up -yrityksillä on hyvä mahdollisuus osallistua. Tämä edellyttää järjestelmien avoimia rajapintoja, asiakkaan ja tuottajien välisen vuoropuhelun lisäämistä, laajoja kansainvälisiä verkostoja hyvien toimintamallien tunnistamiseksi sekä valmiutta entistä rohkeammin levittää kokeilujen ja verkostojen kautta oivallettuja hyviä toimintamalleja.